

Het begint allemaal met hygiëne

door Hanneke Wijunker

Interview met prof. dr. Frans van Knapen

“Ik vraag altijd aan mijn eerstejaarsstudenten of ze weten wat handen wassen is. De functie van water, zeep, desinfecteren? Dan zie je ze kijken. Maar goed handen wassen is zó belangrijk. Bij ‘ons’ telt maar één woord: hygiëne.” ‘Ons’ is de Divisie Veterinaire Volksgezondheid van de Faculteit Diergeneeskunde Universiteit Utrecht, de enige opleiding in Nederland voor dierenartsen. Aan het woord Frans van Knapen, hoogleraar Levensmiddelenhygiëne en Veterinaire Volksgezondheid.

Afb. 1: Prof. dr. Frans van Knapen.

Zijn taak bij de faculteit zit er na bijna negentien jaar zowat op. Op 13 december 2013 was zijn afscheidssymposium. Dan heeft hij op het gebied van de veterinaire volksgezondheid een hoop bereikt. Eén van zijn belangrijkste verdiensten? “Dat er al weer zes dierenartsen in de krijgsmacht actief zijn. Niet op fulltime basis, maar wel als reservist. Daar ben ik echt apetrots op. Er zitten nu dierenartsen die het leuk vinden om met gezondheidsbescherming bezig te zijn. Er is weer goed toezicht. Overigens had ik dat nooit alleen voor elkaar kunnen krijgen. Vanuit Defensie heb ik veel hulp gehad van reserve kolonel-dierenarts Bas Steltenpool. En vóór mij is heel veel voorbereidend werk gedaan door prof. dr. David Mossel, emeritus hoogleraar Voedingsmiddelenmicrobiologie bij de Faculteit Diergeneeskunde. Hij was adviseur bij Defensie en na zijn overlijden, heb ik zijn taak overgenomen.”

Gezondheidsbescherming

Frans van Knapen is indertijd gevraagd voor de functie van hoogleraar Levensmiddelenhygiëne en Veterinaire Volksgezondheid. “Ik heb de functie aanvaard op één voorwaarde: dat het vak aangepast zou worden aan de moderne tijd en dat het niet meer over vleeskeuring zou gaan, maar over veterinaire volksgezondheid. Voor dierenartsen was volksgezondheid bijna hetzelfde als vleeskeuring. Maar vleeskeuring had helemaal geen effect meer, want sinds 1994 zitten er geen zieke dieren meer in de voedselketen.”

Veterinaire Volksgezondheid (VPH)

De discipline veterinaire volksgezondheid bevindt zich op het raakvlak tussen diergeneeskunde en humane geneeskunde en richt zich in het bijzonder op microbiële en niet-microbiële contaminanten (water, bodem, lucht) die een potentieel risico vormen voor de mens. De Divisie Veterinaire Volksgezondheid (VPH) vormt een onderdeel van het interfacultaire Institute for Risk Assessment Sciences (IRAS) van de Universiteit Utrecht. Binnen de drie hoofdactiviteiten onderwijs, onderzoek en dienstverlening houdt de Divisie zich met name bezig met de bescherming van de mens waar die mogelijk in gevaar komt door contacten met dieren (zoönosen) of het nuttigen van voedingsmiddelen (vlees, vis, eieren, melk, kaas).

Die aanpassing had alles te maken met waar hij vandaan kwam. Van Knapen had namelijk twintig jaar bij het RIVM gewerkt. Daar hield hij zich vooral bezig met zoönosen, infectieziekten die overgedragen kunnen worden van dier op mens. “En dan gaat het niet alleen over vlees, melk en eieren, maar ook over bodem, water en lucht. Infectieziekten verspreiden zich op heel veel manieren en een dierenarts weet als geen ander hoe hij met de risico's om moet gaan. Zijn taak is gezondheidsbescherming, dat wil zeggen dieren, en daarmee ook mensen, gezond houden.”

Exotische bacterie

Is gezondheidsbescherming voor iedereen in ons land belangrijk, voor militairen is bescherming van de volksgezondheid zo mogelijk nog belangrijker. Van Knapen heeft er jaren energie in gestoken om Defensie daarvan te overtuigen. Waarom? De taken van de landmacht, luchtmacht, marine en marechaussee liggen tegenwoordig vooral buiten Nederland. Zo zijn er missies geweest in Afghanistan (Kunduz en Uruzgan), Congo, Irak, Bosnië, Libië, Soedan en Tsjaad. De antipiraterijmissie in Somalië loopt nog. Dit is stressvol werk, de militairen zitten er vaak met veel op een hoopje en hun leefomstandigheden zijn niet zoals ze die in Nederland gewend zijn. “Als je dan weet dat we in Nederland al aan de diarree kunnen gaan omdat we gewoon onze handen niet goed wassen, dan kun je je voorstellen hoe gemakkelijk daar iemand flink ziek kan worden van een exotische bacterie. Bijvoorbeeld van de geit van de lokale markt die zo grappig is als mascotte. Daarom is het heel handig als je mensen bij je hebt die je kunnen

helpen met het zoeken van een plek waar je veilig je kamp op kunt zetten, die alles weten over veilig voedsel en veilig water, van welke beesten je af moet blijven, die alles weten over hygiëne en wat je moet doen als je met veel mensen langere tijd bij elkaar bent. Dat zijn de HPG'ers. Die zorgen ervoor dat de mensen gezond blijven.” HPG staat voor Hygiëne en Preventieve Gezondheidszorg en is onderdeel van de Militair Geneeskundige Dienst.

Ogen en oren

Waar zit dan de rol van de dierenarts? “Het is de dierenarts die de HPG'ers adviseert over hygiëne en besmettingsrisico's. Dierenartsen gaan vooralsnog niet mee met de missie zelf, maar mogelijk wel met de verkenning. Ze weten dus waar het kampement komt en wat de leefomstandigheden zijn. Daar adviseren ze op. Tijdens de missie zijn de HPG'ers de ogen en oren van de dierenarts en als het nodig is, is er ook direct contact.”

Zwerfhonden

Wat de inzet van dierenartsen in het leger betreft, neemt Nederland een aparte positie in. “Wij hebben net als Canada binnen de NAVO geen dierenartsen fulltime in dienst bij de krijgsmacht. Terwijl het juist bij buitenlandse missies zo belangrijk is dat onze mensen goed beschermd worden tegen infectieziekten. Anders kunnen ze gewoon hun werk niet doen.

Freelance tekstschrijver Asterisk* Tekst (www.asterisk-tekst.nl).
Artikel ontvangen oktober 2013.

Dierenartsen zijn gewend om in te schatten wat de gezondheidsrisico's zijn van ongedierte, wateroverlast, de aanschaf van lokaal voedsel van dierlijke herkomst of contact met zwerfhonden en zwerfkatten. Veterinaire volksgezondheid is dus buitengewoon belangrijk." Overigens adviseren dierenartsen ook over hygiëne bij de inzet van militairen dichterbij huis. Of wanneer militair materieel terugkomt na een buitenlandse missie. Uiteindelijk moeten die voertuigen op dezelfde manier worden ontsmet als de tractor van de Nederlandse boer bij een uitbraak van mond-en-klauwzeer.

Allemaal de expertise van een dierenarts.

Zingen

Het werk van Frans van Knapen bij de Divisie Veterinaire Volksgezondheid van de Faculteit Diergeneeskunde zit erop. Zijn (voorlopige) opvolger is dr. Len Lipman met wie hij al jaren nauw heeft samengewerkt op het gebied van onderwijs en onderzoek binnen de Divisie. Maar weg is niet helemaal weg, want er zal geen student zijn die zich niet herinnert hoe hij heeft leren handen wassen terwijl hij 'Lang zal ie leven' zingt...

SUMMARY

IT ALL STARTS WITH HYGIENE

Interview with

Prof. Frans van Knapen

The Royal Netherlands Army once again employs veterinarians. Not on a fulltime basis, but as reservists. In this interview, Prof. Van Knapen describes his vision on how the military veterinarian can contribute to the health of military personnel, often in close cooperation with the Force Health Protection specialists. Both during international missions and national operations.